

Ако претседателот на државата се избира во Собранието, тогаш функцијата шеф на државата го губи граѓанскиот и добива политички легитимитет. Во тој случај речиси севкупата власт се концентрира во Собранието.

Се добива впечаток дека на изборот на претседател се гледа како на некој гладијаторски принцип, дали ќе победи овој или оној, а не дали ќе победи квалитетен кандидат.

Пишува: Жаклина МИТЕВСКА

Македонската политичка сцена на своите граѓани постојано им сервира некакви иницијативи. Сега, од Либералната партија, која е дел од владината коалиција, се најавува иницијатива за промена на начинот на избор на шеф на државата, кој во иднина би требало да се избира во Собранието, наместо како досега на непосредни и тајни избори. Но, за да имаат оваа иницијатива прво треба да се иницираат уставни промени, бидејќи во Уставот точно е предвиден начинот на избор на претседател на државата.

Дали со ваквиот начин на избор се сака да се постигне контрола врз институцијата претседател, неа да ја имаат пратениците, односно доминантната политичка партија во Собранието? Дали тоа е омаловажување и дискриминација на правото на граѓаните? Каде е тука гласот на обичниот човек?

КОНЦЕНТРАЦИЈА НА ВЛАСТ

Во нашава земја, функцијата претседател на државата, како институција, е воведена во 1989 година, а уставна институционалност доби со Уставот од 1991 година.

Стојмен Михајловски, професор по уставно право и политички систем на Факултетот за правни науки при Европскиот универзитет и поранешен уставен судија, зборува за оваа најнова иницијатива. Според него, начинот на избор на шефот на државата има своја историја и свои контрадикторности во

КАКВА ПОЛИТИЧКА ИГРА СЕ КРИЕ ДА СЕ ИЗБИРА ВО СОБРАНИЕТО

НАРОДОТ "ГРО ИМА ПРАВО ДА ПРЕТСЕДАТЕЛ

вкупните уставни реформи, особено по последните уставни измени кога се промени позицијата на третата, судската власт.

"Со Уставот од 1991 година, од тогаш па наваму, претседателот на државата го избираат граѓаните, по пат на општи непосредни, тајни избори. Всушност, таа еволуција има своја смисла во изразувањето на легитимитетот на функцијата на претседателот и неговата самостојност, бидејќи тој е носител на дел од извршната власт. Добивајќи го легитимитетот од граѓаните, тој всушност се изразува како самостојна институција на власта во рамките на целината на уставниот систем, а од друга страна, како самостоен орган во однос на Собранието. Претседателот нема никакви ингеренции во однос на Собранието, за разлика од претседателските системи, особено мешаните системи, каде што претседателот има право да го распушти Собранието под одредени услови. Кај нас тоа право го немаат ниту претседателот, ниту Владата. Собранието може да се распушти ако пратениците одлучат да распишат предвреме-

ни избори. Значи, релацијата меѓу извршната и законодавната власт е поставена во корист на законодавната, која е неприкосновена, како што е неприкосновена и функцијата претседател на Републиката, бидејќи мандатот и легитимитетот тој го добива од избирачите по пат на општи и непосредни избори. Таквиот однос меѓу законодавната и извршната власт ја нарушува основната концепција на парламентарната демо-

АКО СЕ УСВОИ ИНИЦИЈАТИВАТА ЗА ПРОМЕНА НА НАЧИНОТ НА ИЗБОР НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА ДРЖАВАТА, ТОГАШ АКО НА СОБРАНИЕТО НЕ МУ ОДГОВОРА ОПРЕДЕЛЕН НАЧИН НА ВРШЕЊЕ НА ФУНКЦИИТЕ НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ, МОЖЕ ДА ПОКРЕНЕ ПОСТАПКА ЗА НЕГОВО ОТПОВИКУВАЊЕ, КОЈА Е ИСТА КАКО И ТАА ЗА НЕГОВ ИЗБОР.

кратија. Собранието има право да ѝ изгласа недоверба на Владата, но Владата нема право да постави прашања за предвремени избори. Такво право нема ниту шефот на државата. Во контекст на тоа, пред 7-8 години се заговараше промена на Уставот со давање право на шефот на државата или на Владата, под определени услови предвидени со Уставот, да можат да го распуштат Собранието, или претседателот да распише предвремени избори. Се одеше во насока на зајакнување на позицијата на шефот на државата, а приговорот беше дека тоа веќе води кон елементи на претседателски систем. Наспроти тоа, сега се предлага спротивна насока на уставните промени - Собранието да го избира претседателот на Републиката. Изборот не е проблем, колку што проблемот е во консеквенциите од носителот на правото на избирање на шефот

НАШИОТ НАРОД СÈ УШТЕ НЕ Е НАВИКНАТ НА ИДЕЈАТА ДЕКА ИЗБОРИТЕ СЕ ГРОМОВНИК, КОЈ ЌЕ КАЗНИ ИЛИ ЌЕ НАГРАДИ И ДЕКА МУ Е СВЕТА ДОЛЖНОСТ ДА ГО ИЗРАЗИ ОНА ШТО ГО МИСЛИ.

на државата. Со последните амандмани се менува односот на судската власт кон Собранието, таа целосно се осамостојува од законодавната власт. Наспроти осамостојувањето на судската власт, оваа иницијатива води кон зголемување на влијанието на законодавната во однос на извршната власт, бидејќи шефот на државата е носител на дел од извршната власт, што нема некоја конзистентност во однос на изра-

зувањето на самостојноста на трите сегменти на власта, за што всушност ни се забележува и во теоријата и во практиката, односно тоа е недостаток на нашиот парламентарен систем. Последниците од иницијативата не се во тоа дали ќе се променат функциите на претседателот, тие можат да се променат и без да се смени начинот на избор, со уставни измени. Меѓутоа, ако Собранието го избира шефот на државата, тогаш ќе има политички импликации. Во тој случај, речиси севкупата власт се концентрира во Собранието, затоа што ако тоа има право да го избира претседателот, имплицитно има право да покрене постапка и за негово менување. Значи, тоа секогаш може да врши политичко влијание врз начинот на вршење на функциите на претседателот. Ако на Собранието не му одговара определен начин на вршење на функциите на претсе-

МОВНИК" МОРА ДА ГО ИЗБИРА СВОЈОТ

СО ЧЕСТИТЕ ПРОМЕНИ МАКЕДОНСКИОТ УСТАВ ГО ГУБИ СВОЈОТ КАРАКТЕР И ЌЕ СТАНЕ МЕК УСТАВ, СТОЈМЕН МИХАЈЛОВСКИ

дателот, може да покрене постапка за негово отповикување, која е иста како и таа за негов избор. На тој начин во Собранието се создава уште еден монопол на кадровската политика. Ако имаме предвид дека Собранието, пред сè, е политички орган, во кој политиката ја водат политичките партии и оние кои се на власт и оние во опозиција, тогаш во крајна линија би рекле дека функцијата шеф на државата преку начинот на избор го губи граѓанскиот легитимитет, граѓаните нема да бидат тие кои нему му го даваат легитимитетот преку изборот, туку тој добива политички легитимитет. Во крајна линија, политичките партии ќе му го даваат легитимитетот преку своето влијание, преку нивните мандати во Собранието. Прашање е која е уставната процедура за оваа иницијатива. Промената на начинот на избор јасно ќе потегне и промена на надлежностите на шефот на државата, кои ќе бидат во релација со надлежностите на Собранието и на Владата. Мислам дека тоа не е добро заради квалитетот на легитимитетот на претседателот и заради неговиот однос и евентуален негов статус."

Професорот Михајловски смета дека ако се прифати оваа иницијатива тоа би имало друга импликација врз карактерот на нашиот Устав, кој во теоријата на

уставното право важи како т.н. цврст устав, но бидејќи неколку пати има уставни амандмани, се менува неговиот карактер и тој ќе стане мек Устав, кој може да се менува по потреба. Со тоа се нарушува квалитетот на уставниот систем во целина.

Според предложената иницијатива, логично се претпоставува дека во ваков случај Македонија секогаш ќе има претседател кој ќе биде од доминант-

ШЕФОТ НА ДРЖАВАТА ИМА ТРИ ГЛОБАЛНИ ФУНКЦИИ ВО ПОЛИТИЧКИОТ И ВО УСТАВНИОТ СИСТЕМ НА РМ: ЕДНАТА МУ Е КАКО ШТО ПОПУЛАРНО ГО НАРЕКУВАМЕ - ШЕФ НА ДРЖАВАТА, ДРУГАТА - ВРХОВЕН КОМАНДАНТ НА ВООРУЖЕНИТЕ СИЛИ НА РМ, И ТРЕТАТА - ПРЕТСЕДАТЕЛ НА КОМИТЕТОТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ. ВЛАДАТА ПРЕДЛАГА, А ПРЕТСЕДАТЕЛОТ СО УКАЗ НАЗНАЧУВА АМБАСАДОРИ. ПРЕТСЕДАТЕЛОТ ИМА ПРАВО ДА БИДЕ КОНСУЛТИРАН ПРИ СОСТАВОТ НА ВЛАДАТА, ЗА ТРИТЕ МИНИСТЕРСТВА - МВР, МНР И МО. ВЛАДАТА, ПРЕТСЕДАТЕЛОТ, КАКО И СООДВЕТЕН БРОЈ ПРАТЕНИЦИ И СООДВЕТЕН БРОЈ ГРАЃАНИ МОЖАТ ДА ПОДНЕСАТ ИНИЦИЈАТИВА, ДА ПРЕДЛАГААТ ПРОМЕНИ НА УСТАВОТ. ШЕФОТ НА ДРЖАВАТА МОЖЕ САМОСТОЈНО ДА ПРОГЛАСИ ВОЕНА ИЛИ ВОНРЕДНА СОСТОЈБА, ДОКОЛКУ СОБРАНИЕТО НЕ Е ВО СОСТОЈБА. ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА РЕПУБЛИКАТА НАЈМАЛКУ ЕДНАШ ГОДИШНО ТРЕБА ДА ИЗЛЕЗЕ ПРЕД СОБРАНИЕТО И ДА ЈА ОБРАЗЛОЖИ ПОСТОЈНАТА СИТУАЦИЈА, ПРЕД СЕ, БЕЗБЕДНОСНАТА, А ОД ДРУГА СТРАНА СОБРАНИЕТО ИМА ПРАВО ДА ПОБАРА ОД ШЕФОТ НА ДРЖАВАТА ДА ГО ДАДЕ СВОЕТО МИСЛЕЊЕ ЗА ПРАШАЊА КОИ СЕ ОД НАДЛЕЖНОСТ НА СОБРАНИЕТО. ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НЕ Е ОДГОВОРЕН ПРЕД СОБРАНИЕТО, ТОА МОЖЕ ДА ИНИЦИРА ПОСТАПКА ПРЕД УСТАВНИОТ СУД ЗА НЕГОВАТА ОДГОВОРНОСТ, И ТОА АКО ГИ КРШИ УСТАВОТ И ЗАКОНИТЕ.

НЕ ЗНАМ ЗОШТО ЕДЕН ГОЛЕМ ИНТЕЛЕКТУАЛЕЦ, КОЈ СЕ ДОКАЖАЛ ПРЕД МАКЕДОНСКАТА ЈАВНОСТ, А НЕ ОДРЕДЕН ПАРТИСКИ ЧОВЕК ДА НЕ БИДЕ ПРЕТСЕДАТЕЛ НА РМ, ЃОРЃИ ТОНОВСКИ

ната политичката партија во Собранието, а за ова професорот Михајловски вели:

"Па, и сега е речиси така. Онаа коалиција која е на власт има повеќе гласачи и кандидатот од таа коалиција, главно, се избира за претседател. Ако го избира Собранието таа релација ќе биде уште понагласена, бидејќи мнозинството ќе гласа за својот кандидат. Претпоставувам дека за избор на претседателот ќе треба двотретинско мнозинство и ако владејачката коалиција не го обезбеди, тешко дека ќе може воопшто да се избере, а уште потешко да се смени претседателот".

НЕМА ЕФИКАСНОСТ

Деканот на Факултетот за правни науки при Европскиот универзитет проф. д-р Ѓорѓи Тоновски вели дека за Република Македонија најдобар систем би бил оној кој би функционирал и кој би ја извлекол земјата од сиромаштија, бидејќи процесот на транзиција одамна е завршен. Дури е срамно да се каже дека сме од земја во транзиција во момент кога речиси сите транзициони земји влегоа во ЕУ.

"Ние ќе ја мериме ефикасноста на системот според функционирањето и резултатите. Како граѓани можеме да ја наметнуваме својата волја, како став дека овој систем мора да се коригира и дека определени делови покажуваат замор, дури и нефункционалност. Потребен ни е систем кој ќе може да го саморепродуцира општеството, тоа е тајната на капитализмот, на високоразвиените општества. Системот мора да им овозможи на институциите ефикасно да ја вршат функцијата која ја имаат. Ако има доволно функции, но нема доволно механизми да ги остварува, системот останува неефикасен".

Петнаесет години ни се случува претседателот да ни биде само фигура во политичкиот живот, а во однос на "македонската англиска кралица" Тоновски вели:

"Досега граѓаните во текот на мандатот на претседателот немале можности да реагираат, па да кажат колку се задоволни од неговата работата. Секоја петта година, преку изборот, тоа му го покажуваат. Можат да кажат што мислат и во анкетите за рејтингот на определени политичари, меѓу кои спаѓа и претседателот, но може да се постави

прашањето за валидноста на анкетата. Македонија може сè тоа да го толерира, затоа што произлегува дека таа е многу лесна земја за владеење. Гласањето сè уште се сфаќа само како вршење на граѓанската должност. Не постојат механизми преку кои луѓето би го изразиле своето незадоволство, меѓутоа на канализиран начин. Исто така, не постои институт јавно мислење, го има само како поим. Поим јавно мислење има и во Ангола и во Зимбабве, но ако тоа нема моќ тоа е некоја аморфна маса".

Најголемо кршење на правото на избор е ако не се дозволи право на избор, и ако тоа право некој го злоупотреби. Можеме да гласаме, да ја изразуваме својата волја и при тоа никој да не нè стопира, а од тоа гласање да немаме никакви ефекти.

"Нефункционирањето на тој столб за кого сте го дале гласот е исто како да не ви дале да гласате. Од ова нема подраматично кршење. Од тука повторно се враќаме на прашањето за можностите дали народот, граѓаните имаат механизам или кој е тој што би можел да удира шлаганици. На пример, импичментот. Овој механизам во САД е организиран на поинаков начин, во друг амбиент, кој сепак е демократски, постои јавното мислење, самостојност на конгресмените, сенаторите, тие секогаш не стојат зад партиските работи. Но, кај нас тоа не функционира. Барем така беше досега, ќе видиме каков ќе биде овој парламентарен состав. Сега во прашање е континуитетот на новата идеја, колку таа е во функција на дневно-политички или лични интереси итн. Мислам дека сепак не се поаѓа од кршењето на правото на избор, туку повеќе од она што

функционира функцијата која тој ја извршува - ако е ставен на местото на англиска кралица. Тогаш е прашање и на системот, колку тој функционира, колку тој е изграден според демократските принципи. Или дали претседателот на државата мора да биде партиски човек. Прашање е и на непостигнат степен на демократичност. Ние веќе имавме четири изборни циклуси, но тоа е малку за граѓаните да прифатат дека сè е во нивни раце", коментира Тоновски.

Меѓутоа, ако имаме еден демократски амбиент, проблемот може да се решава и на поинаков начин - да не се врзува само со партии.

"Не знам зошто еден голем интелек-

своите претставници, значи и на претседателот, кој во крајна линија е нивен претставник", оценува Тоновски.

Во однос на важноста на тоа дека претседателот треба да биде избран од сите граѓани, без разлика на нивната етничка припадност, тој објаснува дека кај нас се создава впечаток оти постојат две паралелни јавни мислења, едното за албанските, а другото за македонските политичари. Тоа не е в ред затоа што и едните и другите одлучуваат за судбината на државата. Но, сега има ембарго во однос на оценувањето на работата на политичарот. Македонскиот политички блок не смее да каже дека албанскиот не ја исполнува својата функ-

ДАЛИ ТУКА ЌЕ СЕ СОЗДАДЕ МОНОПОЛОТ НА ЗАКОНОДАВНАТА ВЛАСТ?

ЗА ИЗБОР НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ ЌЕ ТРЕБА ДВОТРЕТИНСКО МНОЗИНСТВО И АКО ВЛАДЕЈАЧКАТА КОАЛИЦИЈА НЕ ГО ОБЕЗБЕДИ, ТЕШКО ДЕКА ЌЕ МОЖЕ ВООПШТО ДА СЕ ИЗБЕРЕ, А УШТЕ ПОТЕШКО ДА СЕ СМЕНИ ПРЕТСЕДАТЕЛОТ.

значи функционирање на дел од извршната власт, односно од политичкиот систем. Нашиот народ сè уште не е навикнат на идејата дека изборите се громовник, кој ќе казни или ќе награди и дека му е света должност да го изрази она што го мисли. Мислам дека проблемот во однос на претседателот на државата е во тоа дали добро е пози-

туалец, кој се докажал пред македонската јавност, а не одреден партиски човек да не биде претседател на РМ, како самостоен независен кандидат. Или неколку партии да се договорат и да предложат непартиска личност. Мислам дека прво треба да се расчистат работите околу неговата позиција, по тоа на неговите ингеренции, а на крај да се оди на определување дали тој да се избира на овој или на оној начин. Се добива впечаток дека избирањето претседател е лесна работа, дури кон ова се пристапува и со несериозен однос, се гледа низ призмата на некој гладијаторски принцип - дали ќе победи овој или оној, а не дали ќе победи квалитетен кандидат. Дали ќе победи ваква или онаква опција. Многу повеќе прашањето го поставуваат на ниво на личности. Македонскиот народ треба да ја понесе својата одговорност при изборот на

ција и обратно. Тоновски смета дека овие избори за претседател имаат функција и во оваа насока, но сепак сите излегуваат и гласаат за еден. Тоа има некоја функција на зближување. Ова се однесува на државниот интерес, не во национална смисла. Националниот интерес сепак е државниот интерес, во современа смисла на зборот, така што во еден момент се обединува целото гласачко тело, без разлика од која етничка припадност. Тие чувствуваат дека треба да се учествува во изборот на претседателот заради некоја своја иднина. И ако сега тоа се разбие, тогаш тоа е многу лошо. Тоа е единствена шанса сите граѓани да излезат и заедно да гласаат за еден или барем за двајца, условно ако се воведат институцијата потпретседател на државата. Но, во Македонија е пресудно влијанието на политиката.